

Emīla Dārziņa liktenīgie trīsdesmit pieci

Četrpadsmit gadu vecumā nejauši dabūtās Mocarta klavierosonātes viņu tā apbūra, ka nolēma savu dzīvi veltīt mūzikai. Vēlāk citi viņā saskatīja Mocarta atblāzmu – arī **Emilā Dārziņā** mita naiva bērna dvēsele, kas alka pēc dzīves prieka un daiļuma.

Arskanīgu balsi apveltītā bagātā saimniekmeita Laimiņu Marija iekrita sirdī teju trīsdesmitgadīgajam Andžam Dārziņam, Jaunpiebalgas Jāņa skolas vecākajam skolotājam. Viņa gan

izmisīgi mīlēja kaimiņdēlu ar skaisto uzvārdu Zvaigznīte, bet vecāki gribēja meitai gudru, cienījamu vīru – un par tādu turēja Dārziņu. Marija padevās un septiņpadsmit gadu vecumā izgāja par sievu Andžam.

Mātes mīlulītis

1875. gada 22. oktobrī pasaulē nāca Emīlīts, otrais Dārziņu dēls. Pirmdzimtais Jānītis bija nodzīvojis tikai trīs dienas, Rūdolfu, kurš piedzima 1877. gadā, pēc deviņiem mēnešiem pieveica garais klepus, bet jaunākais brālis Hermanis nomira no saaukstēšanās divdesmit četru gadu vecumā.

Marijai vismīlākais allaž bija Emīls. Mierīgs, smaidīgs, tik ļoti apdāvināts! Agri iemācījies lasīt, vairs nebija atturams no grāmatām. Dažu reizi viņš pasūdzējās, ka pierite sāp, bet par to Marija atcerējās tikai tad, kad Emīla actiņas kļuva tik sliktas, ka zēnam vajadzēja pāris gadus dzīvot pustumsā, aiz aizklātiem logiem. Tik un tā viņš vēl meklēja grāmatas! Sešus gadus vecs, Emīls sāka mācīties notis un pazīt klavieru taustiņus. Redze tā arī palika vāja, bet dzirdede viņam bija smalka – no otras istabas varēja pateikt, kurš taustiņš aizskarts. Ne vien mūziku, visu Emīlīts apguva ļoti ātri. Tikai nervozs bija. Sevī mierinādams, lasot vai mācoties zīda labās rokas iekšīti. Bieži vien tā arī iemīga ar iekšīti mutē.

Acu vainas dēļ skolā iešana aizkavējās, bet viņš tāpat bija gudrākais no visiem. Pietika vienu reizi dzirdēt, lai Emīlam viss būtu skaidrs. Viņš mācījās pie tēva, tad Lubānas Rupsalas skolā pie mātesbrāļa Laimiņa, pavisam īsu laiku Vecpiebalgas draudzes skolā. Marijas sirds nevarēja ļaut dēlam ilgāk tur mocīties – nedēļā divus lakatiņus slapjus zēns bija pieraudājis, neko nebija ēdis; klasesbiedri viņu nebija pieņēmuši.

Spītība un lepnums

Tēvs bija ieņēmis galvā, ka dēlam jāklūst par skolotāju. Pats viņš no šī amata bija nomests – gan krievu valodas nezināšanas, gan arī dzeršanas dēļ. Bet Emīls tēvam neklausīja, iespītējās, raudāja un pavisam nonīka. Mātes sirds to neizturēja, viņa parunāja ar vienu brāli, otru, kādu kaimiņu, sadabūja naudu – un Emīlīts varēja kravāt ceļa somu Maskavai. Taču prieki bija īsi, jo ceļā viņš smagi saslima ar dizentēriju, tāpēc bija spiests atgriezties mājās.

Pēc gada Emīls atkal devās ceļā – uz Pēterburgas konservatoriju. Trīs Ziemeļu Palmīrā pavadītajos gados, gērbies mātes austajās drēbēs, tēva barguma dēļ bieži ciezdam badu, viņš iepazīna Pēterpils muzejus un bibliotēkas, jūsmoja par Čaikovska mūziku, kuru mācēja svīpot katrs pēterburdzietis... Konservatorijā aizsākās Emīla draudzība ar Alfrēdu Kalniņu un pazišanās ar Emīli Melngaili.

Studijas Dārziņš nepabeidza, nokārtoja tikai piecus mācību priekšmetu kursus. Pusbada dzīve, labilā nervu sistēma un

organisma pārjutīgā reakcija ļāva Emilam attaisnot savas bailes no eksāmeniem – viņš rakstīja rektoram, ka pārtrauc mācības veselības stāvokļa dēļ. Arī slimu acu dēļ viņam bija grūti sistemātiski mācīties.

No jauneklā ārienes gan nevarēja nojaust, cik smagas ir viņa veselības problēmas.

Liels, garš, platām krūtīm, taisns kā svece. Galva apolloniski veidota, gaiši pelēki mati, izteiksmīga seja – sievietēm Emīls patika, un draugi viņu sauca par Lemīli.

Strādāt priekš savas tautas

1901. gadā Emīls Dārziņš ieradās Rīgā, lielu ideju un nodomu spārnots. Par savu augstāko pienākumu viņš uzskatīja ienest dzīvē vairāk satura, garīgas brīvības, ļaut katram cilvēkam tuvoties pilnīgākai skaistuma izpratnei. Strādāt priekš savas tautas.

Mūzikas sacerēšanai Dārziņam laika bija maz. Pa dienu pasniedza stundas divās skolās un vēl privātskolniekiem, vakaros sēdēja koncertos. Klausījās saliecies, bet smadzenes un nervi aktīvi darbojās līdz notiekošajam. Dažreiz apjautājās blakussēdētājam, kāds izskatās virtuozs uz skatuves. Vajā redze traucēja arī Dārziņa koncertmeistara darbībā, pat teātri viņam bija grūti atrast vajadzīgo vietu.

Pamazām Dārziņš kļuva par izcilu mūzikas kritiķi. Viņš bija iecietīgs un pacietīgs, pārmetumus, ja tie pelnīti, izteica humorā. Emīls pats sacerējis tikai nedaudzas kora un solo dziesmas, bet tik jūtu pilnas un melodiskas... Kādā vasaras vakarā smaržpilnā dārzā, ciemojoties pie drauga Poruka Cēsis, dzīma smeldzīgi skumjš *Melanholiskais valsis*. Pirmatskaņots 1905. gadā, tas ir Dārziņa vienīgais simfoniskais skaņdarbs, kas pārdzīvos autoru.

Pilsonības ienaidnieks

Kad Dārziņa dzīvē ienāca garā, blondā, skaistā Maldona skolas skolotāja Marija Deidere, abi vadīja mīlas pilnu, romantisku vasaru Ogrē – lasīja Niči un uz klavierēm četrocīgi spēlēja fragmentus no Čaikovska *Romeo un Džuljetas*. Taču idille negaidīti pārtrūka – Emīla brālīš Hermanis, spēcīgs jauneklis ar skaistu balsi, nomira saaukstēšanās dēļ. Sāpes un brāļa dēļ lietās rūgtās asaras ieskanējās viņa piemiņai veltītajā simfoniskajā poēmā *Vientuļā priede*.

Bet Emīls alka laimes. 1903. gada 8. novembrī viņš salaulājās ar Mariju Deideri ligavas vecāku mājās Torņakalnā. Pompozas svinības komponistam nepatika, buržujskā dzīves kārtība tāpat: viņš negribēja tapt par pilsoni, kas strādā kā zirgs drēbju un ēšanas – šo iznīcīgo vajadzību – dēļ. Kāzās nebija lūgti pat Emīla vecāki. Mātei tas bija

smags trieciens un pirmais piliens rūgtuma kausā, kas krājās pret vedeklu.

Vecie Dārziņi, zaudējuši gan mājas, gan krogu, kur saimniekoja, 1904. gada Ziemassvētkos pārcēlās dzīvot pie dēla. Emīls, sirdsšķīstais cilvēks, norīja rūgtumu pret tēvu un pieņēma mātes rūpes un līdzdalību savas ģimenes dzīvē. Nesaprašanās ar tuvāko un tālāko apkārtni dzēsa ar alkoholu, kas sniedza aizmiršanos, ļāva aizbēgt no sadursmēm.

Biedējošie pareģojumi

Dārziņu vajāja mistiskas bailes. 1904. gada vasarā kāršu liceja viņam pareģoja drīzu šķiršanās no sievas. Redzot, ka klienti satraucies, mierinājusi – tas būšot tikai uz laiku. Tomēr brīdinājusi arī par ko citu: trīsdesmit piecu gadu vecumā viņam nobrauks kādu locekli. Ap 1908. gadu komponists rakstīja vēstuli astrologam Kirhofam Vācijā, kurš uz to atbildēja: ja Emīls sasniegs trīsdesmit piecus gadus, tad turpmāk dzīvos laimīgi. Tādēļ Dārziņš slimīgi baidījās no automobiļiem un tramvajiem. Kad dzirdēja tos tuvojamies, stāvēja kā stabs un gaidīja, kamēr iela brīva. Vēl Emīlu satrauca viņa kopā saaugušās uzacis – cilvēki ar tādām nemirstot dabīgā nāvē.

1906. gada 12. septembrī piedzima Dārziņu dēls Volfgangs. Marija pēc dzemdībām četrus mēnešus smagi slimoja – vispirms nieru kaite, pēc tam tifs, kam sekoja žultsakmeņu vaina. Arī Emīla māte, kopdama slimu vedeklu, dabūja tifu. Palīgā nāca Marijas māte. Kur tad Emīls? Citā dzīvoklī, jo viņam traucēja troksnis, turklāt mātes un sievas slimība neļāva pieņemt skolniekus. Bet nauda taču bija vajadzīga gan ārstam, gan iztikšanai. Deidera kundze bija nemierā, ka znots tik reti apciemo slimu sievu un dēliņu. Emīlam beidzot radās viens ienaidnieks – sievasmāte...

Kāršu licejai izrādījās taisnība – 1907. gada rudenī Dārziņi uz laiku izšķīrās.

Emīls pārdzīvoja kolēģu un to, kurus viņš bija uzskatījis par draugiem, nodevību. Pāvuls Jurjāns uzsāka polemiku par *Vientuļo priedi*, ko reiz pats bija diriģējis un tāpat par labu atzinis, bet tagad uzskatīja, ka Dārziņa darbs ir Sibēliusa *Tuonelas gulbja* plaģiāts. Un neviens no Dārziņa draugiem nemetās aizskarto komponistu aizstāvēt! Vissmagāk bija lasīt Jurjāna laipni sagādāto Sibēliusa atsaukumi: Dārziņš esot diletants, neapšaubāmi izmantojis svešu darbu. Iecienītajā Kazarova krogā Emīls uz pavarda uguns sadedzināja gan *Vientuļās priedes*, gan simfoniskās svītas notis.

Redzēdama vīra izmisumu, Marija atgriezās. Jaunā ģimene ievācās dzīvoklī Skolas ielas 25. namā, bet vecie Dārziņi apmetās Ķeņiņu skolā, kur māte vadīja pansionu.

Dzīve nokārtojās, un pasaulē nākusi meitiņa Laima Tatjana bija brīnišķīga Ziemassvētku dāvana laimīgajiem vecākiem.

Pēdējā vasara. Rožainās dienas

Emīls mīlēja savus mazuļus, rotājās ar tiem, taču, sacerot mūziku, bērni traucēja. Tāpēc mūža pēdējo, 1910. gada vasaru, kad cītīgi strādāja pie operas *Rožainās dienas*, viņš dzīvoja kopā ar māti un draugu Arturu Bērziņu Karlsbādē (Melluzos), bet Marija ar bērniem – Edinburgā (Dzintaros). Dažreiz māte vai Marija atveda bērnus paciemoties pie tēta.

Šajā vasarā Dārziņš rūpējās par savu veselību un ņēma karstās vannas, kaut gan tās mocīja viņu ne pārāk stipro sirdi, staigāja tikai kājām, jo baidījās kļūt resns. Tāpēc arī atturējās no alus un dzēra tikai vīnu, tāpat kā reiz Gēte. Dārziņš cerēja nokļūt Parīzē, gribēja komponēt operas – Poruka *Pērļu zvejiņu* un Čehova *Ivanovu*. Viņš rakstīja *Rožainās dienas*, brīžam pats raudādams par varoņu pārdzīvojušiem.

Par to, ka viņa jaunība neglābjami zuda, Emīls raudāja arī dzīvē. Bet citiem bieži bija jādomā, vai Dārziņš runā nopietni vai jokojas. Neviens nenojauta, cik patiesībā komponists bija traģisks. Arī mājās viņam patika izjokot gan sievu, gan kalponi, pie griestiem piekarot zābakus, noglabājot virtuves traukus. Jautrā sabiedrībā Emīlam patika ālēties pie klavierēm, spēlēt un dziedāt *Jauks ir tas jaunības laiks*.

17. augustā Emīls devās uz Rīgu, paēda pie mātes pusdienas, solīja, ka pēc pāris gadiem viņai vairs nebūs jāstrādā, jo pats par to gādās. Pateica arī, ka pilsētā ilgi nepalik. Pievakarē Dārziņš ieskreja *Dzintenes Vēstneša* redakcijā, norunāja pēc pāris dienām iesniegt recenziju un paņēma avansu. Kopā ar nejauci satikto radinieku Jāni Dulbi iegāja Suvorova viesnīcā: abi parunājās, nedaudz iedzēra un devās katrs uz savu pusi. Bija jau krietni vēls. Un tumšs.

Ap vieniem nakti Dārziņa likis ar norautu labo roku un sadragātu galvu gulēja uz sliedēm netālu no Zasulauka stacijas, pie Tebeļa dārza stūra.

Pēc četrām neziņas pilnām dienām vecāki atrada Emīlu morgā.

Reiz zaļā jaunībā Emīls Dārziņš bija teicis draugam Kalniņam: ka tik nenomirtu caur šausmīgu nelaimes gadījumu, piepeši, bez mīļu cilvēku rokas spiediena... ■

Maija Krekle

Rakstā izmantoti fakti no Emīla Dārziņa piemiņas krājuma V. Penģerota redakcijā (1925). A. Saunes un A. Stankeviča grāmatām par Dārziņu, kā arī Z. Gaillites sastādītā krājuma *Mēness meti, saules stiga* (2006)